

УДК 343.32(477)

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.259424>

О. І. Матюшенко,

канд. наук з держ. управл.,
завідувачка кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Статтю присвячено розкриттю проблемних питань покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 Кримінального кодексу України. У статті констатовано небезпеку колабораційної діяльності, проаналізовано законодавчі зміни щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у ст. 111-1 Кримінального кодексу України. Встановлено, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне і як додаткове покарання повинне призначатися лише у випадках безпосереднього зв'язку вчиненого кримінального правопорушення з посадою, яку обіймає винний, або з діяльністю, якою така особа займається. Доведено, що у чинній редакції ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 Кримінального кодексу України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може призначатися особам, які ніколи не обіймали певні посади або не займалися певною діяльністю. Констатовано безальтернативний характер санкцій у ч. 1, ч. 2 ст. 111-1 Кримінального кодексу України, що значно звужує коло осіб, яким може бути інкримінований аналізований злочин. Зазначено особливу роль осіб, які виконують функції держави і вчиняють колабораційну діяльність у різних її формах, у першу чергу – у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 Кримінального кодексу України), на можливий потужний вплив на недостатньо стійко сформовану свідомість учнів та студентів. Запропоновано встановити необмежені строки призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у разі вчинення колабораційної діяльності під час дії воєнного чи надзвичайного часу, особами, які є представниками органів державної влади, здійснюють організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки або проявів колабораційної діяльності у закладах освіти, щодо школярів чи студентів.

Ключові слова: санкції, основне покарання, додаткове покарання, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, колабораційна діяльність.

Вступ. Колабораціонізм підриває національну безпеку України, становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України. Для припинення такої діяльності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2108-IX¹ до Кримінального кодексу України (далі – КК) внесено такі зміни:

1. Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК доповнено новою кримінально-правовою нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність.

2. Зазнали змін положення статті 55 КК «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю»: розширено строки позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного або додаткового покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111-1 КК. У такому випадку позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

3. Розширено підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, якими тепер є і вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1 КК.

4. Удосконалено та розширено сферу застосування заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, а саме: на сьогодні ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі

---

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК².

Метою вказаних законодавчих змін до положень чинного КК мало бути встановлення справедливого покарання для осіб, які співпрацюють з державою-агресором, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування. Як впливає зі змісту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2108-IX, його завданням є:

1. обмеження доступу до зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком до 15 років;
2. встановлення інших покарань для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями;
3. можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння.

Слід вказати, що прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року є дещо запізнлим, адже ще 24.02.2021 року у Верховній Раді України був зареєстрований Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)», реєстр. № 5144 від 24.02.2021 р.³.

Вказаний проект мав на меті встановлення кримінальної відповідальності за сприяння Російській Федерації у здійсненні агресивних

---

² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

³ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): проект Закону України від 24.02.2021 р. № 5144. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220.

дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які кваліфікуються як колабораціонізм.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що особи, причетні до вчинення колабораціонізму, можуть претендувати на посади в органах державної влади, впливати на формування державної політики та інформаційного простору України, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій.

Юридичний аналіз окремих складів злочинів проти основ національної безпеки України та питання їх кваліфікації, а також проблемні питання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, здійснювали та вивчали такі вчені, як М. О. Акімов, П. С. Берзін, А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, В. В. Кузнецов, В. О. Навроцький, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. І. Шакур, Д. С. Шиян, Н. М. Ярмиш та ін.

Постановка завдання.

Урегулювання проблемних питань призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК неможливе без обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму. Тому **метою даної статті** є вивчення особливостей та підстав призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Виклад основного матеріалу.

Предметом нашого наукового інтересу є покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК, – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яке передбачається як основний або додатковий вид покарання в межах санкцій вказаної норми. При чому, у ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є основним видом покарання, а у ч. 3–8

ст. 111-1 КК – додатковим. Але у всіх випадках розмір аналізованого покарання є незмінним: від 10 до 15 років.

Загалом, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю полягає у припиненні на визначений судом строк права перебування на посадах в державних органах та їх апараті, в органах місцевого самоврядування або на посадах підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, якщо надані за посадою повноваження використовувала особа для вчинення кримінального правопорушення. Позбавлення права обіймати певні посади призначається особам, які обіймають посади на будь-яких підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від їх форми власності. При цьому ці посади можуть бути оплачувані й неоплачувані, постійні й тимчасові, штатні й позаштатні, виборні й ті, що заміщуються за призначенням, керівні й рядові. Позбавлення права займатися певною діяльністю полягає у припиненні на визначений судом строк права на службову або професійну діяльність, або іншу діяльність, регламентовану відповідними правилами, якщо її здійснення пов'язане із вчиненням кримінального правопорушення⁴.

У ст. 55 КК відсутнє закріплення правових підстав призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного та як додаткового покарання, коли воно передбачене у санкції норми Особливої частини КК. Логічно, що в обох випадках підстави мають бути єдині, однакові для призначення як основного, так і додаткового покарання: кримінальне правопорушення вчинено з використанням займаної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю, адже використання службового становища, службової, професійної або іншої діяльності, регламентованої відповідними правилами, виступає способом посягання на об'єкт і знаходиться у причинному зв'язку з наслідками, що настали.

---

⁴ Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2008. С. 57.

Виникає питання про сутність підстав призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у випадку вчинення діяння, передбаченого ст. 111-1 КК. За загальноприйнятим правилом, вчинення кримінального правопорушення з використанням займаної посади полягає у використанні або неналежному використанні при його вчиненні службового становища, службових прав і повноважень. Вчинення кримінального правопорушення у зв'язку із зайняттям певною діяльністю полягає у вчиненні кримінального правопорушення безпосередньо пов'язаного зі службовою, професійною діяльністю або іншою діяльністю, регламентованою відповідними правилами. Зловживання службовими або професійними обов'язками, порушення, недотримання чи неналежне виконання їх або інших відповідних правил, що встановлюють права та обов'язки, повинно безпосередньо пов'язуватись із вчиненням кримінального правопорушення.

Іншими словами, зазначений вид покарання може бути призначений як основний або як додатковий лише за умови вчинення винним кримінального правопорушення з використанням певної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю.

Суд може позбавити винного права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за наявності та інших підстав, лише якщо він обіймав посади або займався діяльністю законно. Якщо винна особа обіймала певну посаду або займалася певною діяльністю незаконно, суд не може позбавити винного робити це законно, оскільки у такому випадку засуджений може продовжувати обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю незаконно. Обіймання певної посади або здійснення певної діяльності обов'язково повинні мати юридичні підстави на момент вчинення злочину. Фактичне виконання певних обов'язків або здійснення

певної діяльності не створює підстав для призначення даного виду покарання⁵.

Натомість, як випливає з аналізу диспозиції ст. 111-1 КК, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1, 2 ст. 111-1 КК) можуть призначатися особам, які ніколи раніше не обіймали певні посади або не займалися певною діяльністю. Крім того, виникає зауваження і щодо безальтернативного характеру санкцій у ч. 1, ч. 2 ст. 111-1 КК, що передбачає лише вказаний вид покарання. Така ситуація значно звужує коло осіб, яким може бути інкриміноване діяння у вказаних частинах 1 і 2 ст. 111-1 КК.

Отже, даний вид покарання (і як основне, і як додаткове) повинен призначатися лише у випадках, якщо кримінальне правопорушення було пов'язане з посадою, яку обіймає винний, або з діяльністю, якою така особа займається.

Зважаючи на особливі умови воєнного стану, в якому вже кілька місяців живе Україна, на особливу роль осіб, які вчиняють колабораційну діяльність у різних її формах, у першу чергу тих, що описані в ч. 3 ст. 111-1 КК (мова йде про пропаганду у закладах освіти), на можливий потужний вплив осіб, які виконують функції держави і провадять таку незаконну діяльність, на недостатньо стійко сформовану свідомість учнів та студентів, ми вбачаємо за необхідне встановити необмежені строки призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у разі вчинення колабораційної діяльності у таких випадках:

а) протягом дії воєнного чи надзвичайного часу,

---

⁵ Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2008. С. 138.

б) стосовно осіб, які є представниками органів державної влади, здійснюють організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки,

в) якщо прояви колабораційної діяльності спрямовані на школярів чи студентів⁶.

Висновки.

Таким чином, за наявності зазначених обставин пропонується позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне та додаткове покарання призначати без обмежень в часі, тобто довічно. Крім того, даний вид покарання (і як основне, і як додаткове) повинен призначатися лише у випадках, якщо вчинення кримінального правопорушення було пов'язане з посадою, яку обіймає винний, або з діяльністю, якою він займається.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): проект Закону України від 24.02.2021 р. № 5144. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220.

4. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2008. 270 с.

5. Матюшенко О. І., Мостепанюк Л. О. Про деякі види покарання в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Кримінально-правові,*

---

⁶Матюшенко О. І., Мостепанюк Л. О. Про деякі види покарання в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне видання), 20 квітня 2022 р. / упоряд.: Євген Письменський. Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Київ–Львів–Дніпро, 2022. С. 33.

кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне видання), 20 квітня 2022 р. / упоряд.: Євген Письменський. Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Київ–Львів–Дніпро, 2022. 125 с.

REFERENCES

1. Pro vnesennia zmin do deiakuh zakonodavchuh aktiv Ukrainu schodo vstanovlennia kruminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiiny diialnist: Zakon Ukrainu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> [in Ukrainian].
2. Kruminalnui kodeks Ukrainu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
3. Pro vnesennia zmin do deiakuh zakonodavchuh aktiv (schodo vstanovlennia kruminalnoi vidpovidalnosti za kolaboraciiny diialnist): proekt zakony Ukrainu. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220 [in Ukrainian].
4. Schuian, D.S. (2008) Pozbavlennia prava obiimatu pevni posadu abo zaimatusia pevnoiy diialnistiy iak vud kruminalnoho pokarannia. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
5. Matuschenko, O.I., Mostepaniuk, L.O. (2022). Pro deiaki vudu pokarannia v konteksti zmin do Kruminalnoho kodeksy Ukrainu. *Kruminalno-pravovi, kruminologichni, kruminalni procesyalni ta kruminalistichni problemu protudii zlochunnosti v ymovah voennoho stany*. Kiyv-Lviv-Dnipro [in Ukrainian].

Matiushenko O. I. Problematic issues of deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activity for collaborative activity

The article states the danger of collaboration, the legislative changes to establish criminal liability for collaboration activities are analyzed in Art. 111-1 of the Penal Code of Ukraine. The article is devoted to the analysis of punishment in the form of deprivation of the right to occupy a certain position or engage in certain activities for committing a criminal offense under the Article 111-1 of the Penal Code of Ukraine. It is established that deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities, as the main and additional punishment should be imposed only in cases of direct connection of the criminal offense with the position held by the perpetrator or with the activity of this person. It is proved that in the current edition of Part 1 and Part 2 of Article 111-1 of the Penal Code of Ukraine deprivation of the right to occupy certain positions or to be engaged in certain activity can be imposed to the people who never occupied certain positions or were not engaged in certain activity. The non-alternative nature of sanctions in Part 1, Part 2 of Article 111-1 of the Penal Code of Ukraine that considerably narrows a range of the people to whom the analyzed crime can be incriminated. The special role of people who perform the functions of

the state and carry out collaborative activities in its various forms, especially in educational institutions (Part 3 of Article 111-1 of the Penal Code of Ukraine), on the possible powerful impact on insufficiently stable consciousness of pupils and students. It is proposed to set unlimited terms of imprisonment in the form of deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities in the case of collaborative activities during wartime or emergency, people who are representatives of public authorities, perform organizational or administrative duties of collaborative activity in educational institutions towards pupils or students.

Key words: *sanctions, main punishment, additional punishment, deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, collaborative activity.*